

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
The Journal of International Social Sciences
Cilt: 30, Sayı: 2, Sayfa: 415-426, TEMMUZ – 2020
Makale Gönderme Tarihi: 10.03.2020 Kabul Tarihi: 13.08.2020

19. YÜZYILDA MEKTEB-İ MÜLKİYE MEZUNLARININ DEVLET KADEMELERİNDE İSTİHDAM EDİLMELERİ ÜZERİNE ÖRNEKLER

*Examples of Employment at State Levels Graduate of Mekteb-i Mülkiye in the 19th
Century*

Ela ÖZKAN*

ÖZ

19. yüzyıl Osmanlı Devletinde Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi batılılaşma yolunda atılan önemli bir adımdır. Bu süreçten en fazla etkilenen kişilerin başında devlet kademesinde görev alan idareciler olmuştur. Nitekim idari kadrolarda artık iyi tahsilli ve yabancı dil bilgisi olan kişilere ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bu kişilerin yetiştirilmesi aşamasındaki girişimlerden ilki II.Mahmut döneminde Mekteb-i Maârif-i Adliyye ve Mekteb-i Ulûm-i Edebiyye okullarının açılmasıyla başlamış, Abdülmecit zamanında açılan Mekteb-i Fünûn-ı Mülkiyye'nin kurulmasıyla da devam etmiştir. Amaç, okullarda donanımlı kişiler yetiştirmek, bunun için de kişileri yetenekleri ölçüsünde belirli sınavlara tabi tutmaktır. II. Abdülhamit döneminde ise Mekteb-i Fünûn-u Mülkiyenin ismi ve içeriği değiştirilerek daha kapsamlı bir okul olan Mekteb-i Mülkiye-i Şahane açılmıştır. Bu okul, hem ders içeriği hem de uygulamaları sayesinde 19. yüzyıl Osmanlı Devletinde bilgi ve kültür seviyesi yüksek, görev alacağı işe hâkim idareciler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bu okuldaki mezun olacak idareci adaylarının istihdamı ve görev alacakları süreçte yapmaları gerekenler hususundaki düzenlemelere de oldukça önem verilmiş, bunun için görev alacakları yerlerdeki vazifeleri belirlenmeye çalışılmıştır. Mektebi-i Mülkiyeden mezun olan kişilerin istihdamı hususunda özellikle idari alanda yöneticilik üzerine atamaların olduğu, ancak bunun dışında Hariciye Nezareti, Maarif Kalemî ve Dâhiliye dairesi gibi pek çok kurumda görev aldıkları tespit edilmektedir. Bu çalışmada Mekteb-i Mülkiye'den mezun olan kişilerin hangi kurumlarda görev aldıkları ve göreve atanma sürecinde nasıl bir uygulamaya tabi tutuldukları üzerine tespitler örneklerle açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Mekteb-i Mülkiye, Mülkiye Mezunu

ABSTRACT

The declaration of the Tanzimat Edict in the 19th century Ottoman State was an important step towards westernization. Managers at the state level were among the most affected by this process. As a matter of fact, people who are well educated and have foreign language skills are now needed in administrative staff. The first of the attempts in the training of these people started with the opening of the Mekteb-i Maârif-i Adliyye and Mekteb-i Ulûm-i Edebiyye schools and continued with the establishment of the Mekteb-i Fünûn-ı Mülkiyye, which was opened in the time of Abdülmecit. The aim is to train people who are equipped in schools, and to pass them to certain exams according to their abilities. During the reign of II. Abdülhamit Mekteb-i Mülkiye-i Şahane a more comprehensive school was opened by changing the name and content of the Mekteb-i Funun-u Mülkiye. This school aimed to train administrators who have a high level of knowledge and culture in the 19th century Ottoman State, thanks to both their course content and applications. Regulations on employment and candidates who will be graduated from this school and the things they have to do in the process they will take office have also been given great importance, and their duties in the places they will work for have been determined. It is determined that there are appointments

* Dr. Öğretim Üyesi, Munzur Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
e-posta: elaozkan@munzur.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4679-2683>

especially on administrative management in the field of employment of people who graduated from Mektebi-i Mülkiye, but they also work in many institutions such as Hariciye Nezareti, Maarif Kalemî and Dahiliye Dairesi. In this study, determinations on which institutions graduated from Mekteb-i Mülkiye are assigned and how they have been applied during the appointment process will be explained with examples.

Keywords: Ottoman Empire, Mekteb-i Mülkiye, Civil Graduate

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde devlet kademelerinde yer alan görevlilerin alacakları eğitimler ve iş bölümlerinin belirlenmesi konusu, devletin önemli meseleleri arasında olmuştur. Bürokraside yer alan kişilerin yapacakları işler ve alacakları görevler hakkında kapsamlı bir düzenleme olmadığı gibi, bu kişilerin eğitim ve bilgi bakımından da yetersizlikleri söz konusuydu. Bu amaçla eğitilmiş yöneticiler yetiştirmek için okul açmak, sonrasında yapacakları işleri ve uyacakları kural ve kaideleri belirlemek bu yolda atılacak en önemli adımlar arasındaydı. Bu sayede kişiler kendilerine yüklenen sorumlulukların bilincinde, doğru kararlar alabilen idari görevliler olma yönünde eğitileceklerdi.

Osmanlı bürokrasisi 16. Yüzyılın ikinci yarısında hızla büyüdüğü için yeni kişilerin işe alınması konusu önem taşımıştır. Osmanlıda ulema hiyerarşisine giriş, ilke olarak herkese açıktı. Kalem kariyerine başlama imkânları bir tımara atanmaktan daha açık olmakla birlikte genellikle ailenin geçmişinde Osmanlı Devletiyle bir hizmet ilişkisi bulunması gerekiyordu¹. Sarayda “adab” geleneği her zaman önemli bir yer etmiştir. Osmanlı devletinde bu geleneğin en güçlü biçimde Kalemiye mensupları içerisinde olduğu görülmektedir. Saray okulunun önem kaybetmesiyle birlikte Kalemiye sınıfı, yönetici sınıf arasında bu geleneği yaymaya devam etmiştir. Yazma ve derleme üsluplarını, belge hazırlama tekniklerini ve memuriyet usulüne ilişkin gelenekleri içeren ve bazı zahmetli katiplik hizmetlerinin yerine getirilebilmesi için gerekli olan kalem adabı Kalemiye sınıfında oldukça kapsamlıydı². 1830 yılında Kalemiye yapısı ve statüsü bakımından bazı değişiklikler geçirmiştir. Resmi daire çalışanları olarak adlandırılan ve çalışanlarını neredeyse İstanbul'daki merkez dairelerle özdeşleştiren bir terim olmuştur. 1830'lardan itibaren bunun yerine sivil bürokrasi yani mülkiyeden söz edilmeye başlanmıştır. Toprak mülkiyeti ve egemenlikle bağlantılı bir terim olan mülkiye, yerel yönetimlerde Kalemiye mensuplarının sorumluluklar üslenmesiyle ortaya çıkmıştır³. 19. yüzyılda Osmanlı devletinde memur olmak isteyenlerin açılan eğitim kurumlarında çeşitli zorluklarla karşılaştığı, beşeri ve ekonomik kaynaklarda eksiklikler söz konusu olduğu görülmüştür. Ayrıca merkezdeki devlet dairelerinin eğitim ve idare işlerini birbirinden ayırmak ve böylece memurların eğitiminde çiraklıktan daha verimli bir sistem oluşturmak hedeflenmişti. Bu anlayışla devlet dairelerinde maaş ödemedi çirak çalıştırma sistemi hiçbir zaman ortadan kalkmamış, ama okulların memuriyete bir giriş yolu sağladığı düşüncesini teşvik etmiştir⁴.

Tanzimat öncesinde memurlar, hizmet içi eğitim yöntemiyle buldukları dairenin günlük işlerini öğrenerek yetişirlerdi. Bu sistemin ihtiyacı karşılamaması üzerine II. Mahmud döneminin sonlarında memur yetiştirmek için Mekteb-i Maârif-i Adliyye ve Mekteb-i Ulûm-i Edebiyye adıyla iki yeni okul açılmıştı. Çünkü yapılan reformlar ve yeni oluşturulan bürokratik birimler, yeni kanun ve tüzükleri bilip uygulayabilecek donanımlı memurlara ihtiyaç duymaktaydı. İlerleyen dönemde memurlarla ilgili yeni ihtiyaçların ve donanım sorunlarının ortaya çıkması üzerine 1858'de memur yetiştirme meselesini Meclis-i Vâlâ tekrardan ele almıştır. Kaymakam ve kaza müdürlerinin idarî ve malî mevzuattan habersiz, hatta gönderilen emirleri okuyup anlamaktan âciz olduklarını, ticarî alanda görevli memurların diğer devletlerle yapılan anlaşma hükümlerini bilmediklerini, lisan

¹ Halil İnalçık vd. , *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C.2, Eren Yayıncılık, s. 679-680, İstanbul, 2004

² Carter V. Findley (Ç Ercan Ertürk), *Osmanlı İmparatorluğunda Bürokratik Reform 1789-1922*, s.41, İstanbul, 2019

³ Carter V. Findley (Ç. Ercan Ertürk), *Osmanlı İmparatorluğunda Bürokratik Reform 1789-1922*, s.126-127, İstanbul, 2019

⁴ Carter V. Findley (Ç.Gül Çağalı Güven), *Kalemiyeden Mülkiyeye*, s. 196-197, İstanbul, 2020

eksikliğinden dolayı yabancılarla ilişki kuramadıklarını ve yanlışlıklar yaptıklarını, bu durumun devleti ve halkı zarara uğrattığı tespit edilmişti. Bunun üzerine 25 Ramazan 1274 (9 Mayıs 1858) tarihli bir iradeyle Mekteb-i Fünûn-ı Mülkiyye adlı yeni bir okulun açılmasına, okulun öğrencilerinin bir kısmının genç ve yetenekli memurlardan, bir kısmının da yirmi beş-otuz yaş arasındaki kimselerden sınavla belirlenmesine karar verilmiştir. Maârif-i Umûmiyye Nezâreti'ne bağlanacak bu okulun mezunları kaymakam, kaza ve mal müdürü olabilecek, eğitim süresi iki yıl olup devam zorunluluğu olacaktı. Mektebin kurulmasına dair belgede ayrıca kaza müdürlerinin rüşvet almasını önlemek için maaşlarının yükseltilmesi önerilmiş ve bununla okula olan ilginin artacağı beklentisi dile getirilmiştir⁵.

II. Mahmut'la başlayan merkezi yönetimi güçlendirme çabaları sonucunda merkeziyetçilik artmış, fakat bu güç padişaha değil reformları gerçekleştirme konusunda öncülük eden bürokratlara geçmiştir. Ortaya çıkan yeni yönetici sınıfın bir özelliği de cesaretli ve bağımsız hareket edebiliyor oluşuydu. Bu değişikliklerden önce devlet memurları arasında işe göre bir ayırım olmadığı gibi her çeşit işle görevlendirme yapılabiliyordu, yeni sistemde memurların nazırlıklara bölündüğü böylece ihtisaslaşmaya doğru adımlar atıldığı görülmüştür. Ülke içinde yeni tarzda eğitilenler, ülke dışında batılı yetiştirilenler kısa zamanda Osmanlı bürokrasisinde önemli bir güç haline gelmiştir. Yeni bürokratların oluşumunda Tercüma Odasının ve Hariciye Nezaretinin de büyük bir etkisi vardır. Osmanlı Devleti ile batı arasında artan ilişkiler tercüman ihtiyacını doğurduğu gibi, Avrupa başkentlerindeki elçilerle ilişkileri düzenli tutma isteği de bürokraside iyileştirmeler sağlamıştır⁶. Merkezi hükümet bürokrasisinin gücünü arttıran bir diğer gelişme Şeyhülislamlık dairesinin kurulmasıdır. Bu, ulemanın devlet dairesi haline getirilmesini sağladığı gibi, değişikliklere karşı koyma eğilimini zayıflatmıştır. Ancak bu dönemin bürokrasisiyle halk arasında bir kopukluk olduğu da unutulmamalıdır⁷. Ancak bürokrasideki değişiklikler II. Abdülhamid'in başa geçmesiyle başka bir boyuta kavuşacaktır. II. Abdülhamid Babî'î'nin yetkilerini sarayda toplamaya başlamış, bu durum bürokraside yenileşme çabalarına engel teşkil etmemiştir. Osmanlı toplumunun siyasi bilincine sahip kesimlerini bir arada tutmaya çalışarak memur sayısını hızla arttırmıştır⁸.

1-Mekteb-i Mülkiyenin Kuruluşu ve İşleyişi

Mekteb-i Mülkiyenin açılması Osmanlı Devleti'nin batılılaşma/modernleşme serüvenine kadar uzanmaktadır. Devletin modernleşme süreci 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile düzenlenmeye başlanmıştır. Ancak devletin kurumlarını Batılılaştıracak ve modernleşmeyi taşraya taşıyacak elemanların bürokrasideki eksikliği gidermesi amaçlanıyordu. Bundan ötürü Mekteb-i Mülkiye'nin 1859'da, açılması kararı alınmıştır. Açılma kararında mektebin kuruluş amacı şu şekilde belirtilmektedir; vilayetlerin yeni kanunlarla idare edilmesi. Böylece bir zamanlar Osmanlı'nın klasik döneminde devletin idarecilerinin yetiştirildiği ve saray içi bir eğitim kurumu olan Enderun'un yeni versiyonu açılmış olmaktadır. Böylece yenileşen devlete hem devleti hem milleti modernleştirmek için memur yetiştirmek üzere iki tane mazbata yayımlanmıştır. İlki 8 Ramazan 1274 (1858) ve diğeri 21 Rabi'ül-ahir 1275 (1859) dir. Bu mazbatalarda gerekli olan elemanların yetiştirilmesi için Mülkiye Mektebinin kurulması kararları yer alır. Okulun açılış tarihlerinin neden farklı verildiği anlaşılmaktadır. Öncelikle okul 1856 Islahat Fermanı'nı gereği olarak kurulmuştur. Okulun açılışı bazı kaynaklarda 1877 olarak verilir, bunun nedeni ise 8 Safer 1294'de (1878) yılında Mekteb-i Mülkiye Nizamnamesi'nin Şûrâ-yı Devlet tarafından neşredilmesi ve 4 Kanun-i evvel 1293 (1877) okulun resmen açılışıdır ki, bu açılış 1859'dan farklı olarak okulun yüksekokul niteliği kazanmasını ilan etmektedir. Mekteb-i Mülkiye'nin ilk hocaları

⁵ Ali Akyıldız, "Mekteb-i Mülkiyye", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.2, s.240-242, İstanbul, 2016

⁶ Seyfettin Aslan, Abdullah Yılmaz, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı ve Düşüncesinin Değişimi", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.2, S.1, s. 291-295, 2001

⁷ Tahsin Güler, Osmanlı'da Siyaset ve Bürokrasi İlişkilerinin Tarihi Seyri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.19, S.4, s. 326-329, 2014

⁸ M.Çağlar Kurttaş, Osmanlı Modernleşme Sürecinde Aydınlar ve Bürokrasinin Rolü, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.29, S.1, s.408, 2019

Portakal Mihail Paşa, Sakızlı Ohannes Paşa, Abdurrahman Şeref Efendi gibi dönemin önde gelen aydınları ve devlet adamlarıdır. Okulun ilk müdürü Nizami paşa altı ay sonra Abdurrahman Şeref Efendi olmuştur. Abdurrahman Şeref Efendi'nin "Tarih-i Devlet-i Osmaniye" adlı eseri erken dönem Türk milliyetçiliğinin önemli bir eseri sayılmaktadır. Okulun açılmasında yeni bir ideoloji olan milliyetçilik ile öğrencilerini donatmaya başlamıştır.⁹

Mekteb-i Mülkiyede okutulan dersler; güzel yazı (hat), kompozisyon (inşâ), aritmetik (hesap), geometri (hendese), tarih, ekonomi politik, istatistik, coğrafya, yeni Osmanlı kanunları (kavânîn-i cedîde-i saltanat-ı seniyye), Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlerle yaptığı anlaşmalar (muâhedât-ı Devlet-i Aliyye) ve devletler hukuku (hukûk-ı milel) dersleri okutulacaktı. Ancak mektebin resmî açılışına dair Cerîde-i Havâdis'te çıkan yazıda bu derslere bazı ilâvelerin yapıldığı görülür. Birinci sınıfta fıkıh, tarih, Tanzimat usul ve kanunları (kavânîn ve usûl-i Tanzimat-ı Hayriyye), coğrafya, istatistik, Türkçe kompozisyon, aritmetik, ticaret kanunları, muhasebe (usûl-i defterî); ikinci sınıfta devletler hukuku, Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle yaptığı anlaşmalar, idare usulü, medenî siyaset (siyâset-i medeniyye), ceza hükümleri usulü (usûl-i ahkâm-ı cezâ), kavâid, muhâkemât usulü, ekonomi politik, kozmografya, fizik (hikmet), jeoloji ve biyoloji (tevârih-i tabiiyye), Türkçe kompozisyon ve tarih dersleri okutulacaktı. Programda yer alan bu derslerden bir kısmının eğitimine hemen geçilememiş, 1863'te bile devletler hukuku, muhasebe, muâhedât ve Fransızca dersleri henüz açılmamıştı. Ertesi yıl Fransızca ile beraber Dârülfünun'da verilen dersler ve millî servet dersi programa ilâve edilerek mektebin ders programı ihtiyaçlara göre giderek zenginleşmiştir¹⁰.

12 Ocak 1861'de Sadrazam, Şeyhülislâm ve hükümet üyelerinin huzurunda yapılan sınavla okuldan otuz üç kişi mezun olmuş ve kaza müdürlüklerine tayin edilmiştir. Zamanla tecrübe kazandıkça kaymakamlığa yükseltilecek olan mezunların yönetimde başarı göstermeleri üzerine 1863'te okula alınacak öğrenci sayısının iki katına çıkartılması çalışmaları başlatılmıştır. 1879'a kadar mektepten mezun olan 162 öğrencinin tamamı Müslümandı. Bu tarihten itibaren Gayri Müslim öğrenciler de okula kabul edildi. 31 Ekim 1867'de eğitim süresi dört yıla çıkarıldı ve programa kimya, resim, cebir, geometri, hukuka giriş, genel muhasebe dersleri kondu. Bu değişiklik sebebiyle o sırada öğrenim gören talebelerin bir yıl daha okuyup üç yılda mezun olmaları kararlaştırıldı. Yeni düzenlemeye göre birinci sınıfta Arapça, Farsça, aritmetik, coğrafya, tarih, rik'a, resim ve kompozisyon; ikinci sınıfta bu derslerin yanında cebir; üçüncü sınıfta Mecelle, Arapça, Farsça, geometri, coğrafya, tarih, fizik, kimya, kompozisyon, iktisat, muâhede, ticaret kanunu, muhasebe, rik'a ve resim dersleri okutulacaktı. Mekteb-i Mülkiye esas gelişimini II. Abdülhamid döneminde gösterdi. II. Abdülhamid, tahta çıkışından kısa bir süre sonra çıkardığı 18 Muharrem 1294 (2 Şubat 1877) tarihli bir irade ile mektebin programının Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin üzerinde yer alacak bir yüksekokul olarak yeniden düzenlenmesini ve gerekli masrafları kendisinin karşılayacağını Sadrazam Midhat Paşa'ya bildirdi. Bunun üzerine Şûrâ-yı Devlet'in yaptığı çalışmalar neticesinde, idâdî ve yüksekokul olmak üzere iki kısımdan oluşan ve padişahın himayesinden dolayı Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne adını alan okulda eğitim süresinin beş yıla çıkarılmasına ve öğrencilerin on sekiz-otuz beş yaş grubu arasından seçilmesine karar verildi. Elli öğrenci alınacak okula Mekteb-i Mülkiye mezunları sınavsız kabul edilecekti. Öğrenci adaylarından sağlık raporu ile sabıka kaydı istenmesi ve öğrencilerin tek tip elbise giymeleri de karara bağlanmıştı. Fransızca ise zorunlu ders olarak okutuldu. Bu düzenlemeyle birlikte mezunların istihdam alanı kaza kaymakamlıkları ve Şûrâ-yı Devlet üye yardımcılığına, merkezdeki büroların ve illerdeki kalemlerin şefliklerine, elçilik kâtiplikleri ve konsolosluklara kadar genişletildi. Açılacak mülkî memuriyetlere tayinler, kıdemli memurlardan ve Mekteb-i Mülkiye mezunlarından belli bir oran dahilinde yapılacaktı. 1887'den sonra kelâm, tefsir, hadis ve fıkıh gibi dinî ilimler ders programına konulmuş, 5 Ocak 1892 tarihinde yapılan bir düzenlemeyle yüksek ve

⁹ Yıldız Akpolat, Mekteb-i Mülkiye ve Mülkiyeliler, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S.45, s.109-111, 2010

¹⁰ Ali Akyıldız, "Mekteb-i Mülkiye", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.2, s.240-242, İstanbul, 2016

idâdî kısımlarına birer yıl ilâve edilerek öğrenim süresi yedi yıla çıkarılmıştır. 1902’de okulun yatılı kısmı kaldırılmış, II. Abdülhamid’in 1892’de Aşiret Mekteb-i Hümâyunu’nu kurması üzerine buradan mezun olan öğrencilerden de idare âmiri olmak isteyenler için Mekteb-i Mülkiye müdürlüğünün yönetiminde “sınıf-ı mahsus” adı verilen ayrı bir şube açılmıştır. Öğrenim süresi iki yıl olan bu şube 1896’da öğretime başladı ve dört dönem mezun verdikten sonra 1905’te kapatılmıştır¹¹.

II. Meşrutiyetin ilanından sonra dernek kurabilme yetkisine kavuşan Mülkiye Mezunları 1908 yılında “Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihad ve Teâvün Cemiyeti” ni kurmuştur. Mülkiye mezunların kurmuş olduğu bu ilk cemiyete mektebin bütün mezunları üye sayılıyordu. Cemiyet kısa ömürlü olsa da Mülkiye mezunlarının bir birliği olması gerektiği fikrinin ve mezunlar arasında “Mülkiyelilik” bilincinin güçlenmesine önemli katkı sağlamıştır¹².

Mekteb-i Mülkiyenin 1905’te kapatılmasıyla ödeneği Darülfünun bütçesine aktarılmıştır. Ancak okulun kapatılmasının yanlış olduğu düşünülerek tekrardan açılması için girişimlerde bulunulmuştur. 1918 yılında yeni bir kanunla Mekteb-i Mülkiye, Dâhiliye Nezaretine bağlı olarak, üç sınıflı bir yüksekokul halinde açılmış, iki yıl sonra yeniden Maarif Nezaretine bağlanmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Mülkiyenin Ankara’ya taşınması düşünülmüş ve 1935’de bir bina yapılmıştır. Mülkiye, Siyasal Bilgiler Okulu olarak öğretime devam etmiştir¹³.

2-Mülkiye Mezunlarının İstihdam Edildiği İdari Birimler

Mektebi Mülkiyeden mezun olacak kişilerin istihdam edildiği kurumlar öncelikli olarak kaza müdürlükleri sonrasında ise kaymakamlıklar olmuştur. Ancak II. Abdülhamit döneminden itibaren Mekteb-i Mülkiyeden mezun olan kişilerin devletin farklı kurumlarında istihdam edildiklerini görmekteyiz. Mekteb-i Mülkiyeden mezun olup merkezde görevlendirilecek kişiler ve bunların maaşları seçilip ayrılmasına karar verilirken kişilerin mezun olup olmadığına bakılırdı. Henüz daha mektepten mezun olmayan kişilerin bir devlet dairesinde görev almayacağına altı çizilmiş, ayrıca herhangi bir devlet dairesinde görevlendirilip o görev yerini değiştirmek isteyen ve fazla maaş isteyenlerin talepleri de karşılanmayacağı belirtilmiştir. Görevlendirildikleri memuriyette ikişer, ellişer kuruşluk para verileceği, taşraya gitmek için görevlendirilecek kişilerin gittikleri yerlerde görevlerini kötüye kullanırlarsa bunlara gerekli şahitler dinlenilerek müdahale edileceği belirtilmiştir¹⁴. Ayrıca Mekteb-i Mülkiyeden başarılı bir şekilde mezun olanların hangi dairelerde görevlendirileceği ve ne kadar maaş alacakları hususu konusunda özen gösterilmiştir. Belgelerden anlaşıldığı üzere merkezde ya da taşrada görev yapan mülkiye mezunlarının yerlerini değiştirme talebi, görev yaptıkları sürece gösterdikleri başarı ölçüsünde herhangi bir şikâyet alınmadığı takdirde gerçekleştirilmiştir.

Mekteb-i Mülkiye nizamnamesinin on beşinci maddesi Maarif Nezareti hükmünce mektebi mülkiyeden mezun olup yirmi bir yaşını doldurmuş olanların yüksek rütbeli bir memuriyetle görevlendirilmesine karar verilmiştir¹⁵. Yine Mektebi Mülkiye mezunlarının on beşinci madde gereğince gerek gidecekleri devlet daireleri gerek maaşları hususunda mezun olduklarında aldıkları diplomalar ön görülerek hareket edilmiştir. Yirmi yaşını dolduranlar görevlendirildikleri devlet dairesinde hemen göreve başlaması ve bu kişilere iki yüz ellişer kuruşluk maaş verilmesi uygun görülmüştür. Yirmi iki yaşını dolduranlara ise beş yüz kuruş maaş verileceği belirtilmiş, ayrıca görev aldıkları yerde Vali ve Mutasarrıfın maiyetinde istihdam edilmeleri sağlanmıştır¹⁶. Mektebi Mülkiyeden mezun olanların öncelik bakımından ilk sırada yer aldıkları, istihdam edilmeleri

¹¹ Ali Akyıldız, “Mekteb-i Mülkiye”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, s.241-242

¹² Murat Baskıcı, Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihad ve Teavün Cemiyeti Nizamnamesi, *Mülkiye Dergisi*, C.39, S.4, s.165, 2015

¹³ Necdet Serin, Mekteb-i Mülkiyeden Siyasal Bilgiler Fakültesine, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.40, S.1, s.9-10, 1985

¹⁴ BOA, MF.MKT 245/52 Tarih: (H:1312/ M.1894)

¹⁵ BOA, DH.MUİ 124/8 Tarih: (H:1328/ M.1910)

¹⁶ BOA, MF.MKT 1162/42 Tarih: (H:1328/ M.1910)

hususunda da hızlı hareket edildiği dikkat çekicidir. Mezunlar biran önce uygun olan devlet dairelerine yerleştirilmeye çalışılmıştır. Fakat bu durumun ilk dönem mezunları için geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü o dönemde mezun sayısı az ve istihdamları daha kolaydı. Ancak 1888 tarihli belge Mekteb-i Mülkiye mezunlarının sayısının arttığı bunların istihdam edilmeleri hususunda sorunların çıktığı bu nedenle yeni bir düzenlemeye gidilmesi hususunda özellikle kaza kaymakamlıklarından talepte bulunulduğu belirtilmiştir¹⁷. Mekteb-i Mülkiyenin gereğinden fazla mezun vermesi, yerleştirme yapılırken kayırma ya da belirlenen kişilerin görev yerine gitmemesi gibi durumları beraberinde getirmiştir. Tabi bu durum sağlamalaştırılmaya çalışılan idari birimlerde bozulmalara yol açabilmiştir.

Mekteb-i Mülkiye mezunları kaymakam olarak görev almadan önce belirli bir müddet vilayet maiyetinde bir görev alması gerekiyordu. Bu görevi tamamlayan kişiler kaymakamlığa gönderilmiştir¹⁸. Ayrıca mezun olanların özellikle kaza kaymakamlıklarına ve nahiy müdürlüklerine atandıklarını tespit etmekteyiz. 1914 tarihli belgede de nahiy müdürlüklerinde açılan yerlere Mülkiye Mezunlarının gönderilmesi hususunda durulmuştur. Ancak bu süre zarfında mülkiyeden olmayanların bu görevde çalıştırılmadığı ve işten çıkarıldığını, bu durum da işten çıkarılan kişilere maaşlarının verilmesi hususunun hazine tarafından karşılanacağı belirtilmiştir. Bu karardan sonra nahiy müdürlüklerine mülkiye mezunlarının yerleştirileceği kesinleşmiş, bunun dışında vilayet nüfus müdürlükleri, liva-i tahrirat müdürlüğü ve kaymakamlık gibi idari görevlere öncelikli olarak Mülkiye Mezunlarının yerleştirileceği belirtilmiştir. Mülkiye mezunu olmayıp ta işten çıkarılmayanların üçüncü sınıf nahiy müdürlüklerine tayini uygun bulunmuştur. İşten çıkarılanların ise uygun memurluklara yerleştirilmeleri sağlanmıştır¹⁹.

Mekteb-i Mülkiye mezunlarından merkezde resmi dairelerde görevli olanların talep ettikleri takdirde uygun olan bir kaymakamlığa gönderilmeleri sağlanmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi devlet dairelerinde çalıştırılacak kişilerin öncelikli olarak Mülkiye mezunlarından karşılanmıştır. Mülkiye nizamnamesinin on beşinci maddesi devlet dairelerinde öncelikli olarak Mülkiye mezunlarının istihdam ettirilmesi hususu üzerinde durmuş, ancak kaymakamlığa gönderilmeden önce merkezde görevli olan kişilerin burada işi öğrenmeleri istenmiştir. Merkezde istihdam edilen bu mezunların öncelikli beş yüz kuruş maaş ile vilayet ve mutasarrıflıklar maiyetinde tayin olunup üç sene burada görev aldıktan sonra üçüncü sene kaymakamlığa tayin edilecekleri belirtilmiştir. Mezunların kaymakamlığa tayini bu süreçte Mülkiye Komisyonunca takip edilmiştir. Komisyon başlarda kaymakam olarak atamaları onaylarken bir süre sonra komisyon kaymakam olarak atanmaların memuriyetini tasdik etmemeye başlamıştır. Bu durum kişilerin buldukları yerde üç sene daha görevde kalmaya mecbur tutulmalarına neden olmuştur. Ancak bu zorunlu hizmeti tamamladıktan sonra kaymakamlıkları onaylamıştır²⁰.

Mekteb-i Mülkiyeden mezun olanların istihdam edilmeleri hususu mümkün olduğunca düzenli ve kurallara uygun bir şekilde yapılmaya çalışılmıştır. 1891 tarihli belgede de Mekteb-i Mülkiyeden mezun olup diplomasını alan kişilerin hemen Dersââdetde hizmet almak istedikleri bu istekte olanların Telgraf Nezaretinde üçer sene istihdam edildikten sonra kendilerine uygun münasip memurluklara gönderildikleri Vali ve Mutasarrıf maiyetinde kendilerine biner kuruşluk maaş verildiği belirtilmiştir. Ayrıca buldukları yerde bir memuriyet boş kaldığı takdirde oraya yeni bir memur gönderilinceye kadar o görevi sürdüreceği ve beş yüz kuruşluk maaş verileceği belirtilmiştir. Her sene mezun verildiği için, öğrenciler mezun oldukça birer ikişer şekilde memuriyetlere gönderilmeleri uygun bulunmuştur²¹.

Mekteb-i Mülkiyeden mezun olanların devlet kademelerinde görev alması için uygun olan yaş sınırı yirmi olarak belirlenmişti. Belgelerden de tespit edildiği kadarıyla bu kritere uymaya

¹⁷ BOA, MF.MKT 108/126 Tarih: (H:1306/ M.1888)

¹⁸ BOA, DH.MKT 1926/46 Tarih: (H:1309/ M.1891)

¹⁹ BOA, DH.HMŞ 30/59 Tarih: (H:1333/ M.1914)

²⁰ BOA, İ.DH 1462/23 Tarih: (H:1325/ M.1907)

²¹ BOA, DH.MKT 1922/75 Tarih: (H:1309/ M.1891)

çalışılmıştır. Mektebi-i Mülkiyeden mezun olan ancak yaşları tutmayanlar ise önemli devlet kademelerinde çalıştırılmaz ancak iki yüz elli kuruşluk maaşla daha alt kademe devlet dairelerde çalıştırılmaya devam ettirilirdi²². Mektebi Mülkiyenin işleyişini sağlayan en önemli uygulama Mekteb-i Mülkiye Nizamnamesiydi. Ancak bu mektepten mezun olan kişilerin memuriyetteki durumları ve istihdamları konusunda da bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla 1896 tarihinde Memur-i Mülkiye Komisyonu tertip edilmiştir. Vilayet-i maliye ve mülkiye müfettişlerinin memurların durumu hakkında gönderdikleri yazılar, memuru mülkiye komisyonuna devir edilir, komisyon memurların görevden alınması ya da yer değiştirmesi hususunda gerekli işlemleri gerçekleştirirdi. Komisyonun gayet ciddi ve hızlı çalıştığı, Komisyona gönderilen layihaların incelenip en geç yirmi dört saat içerisinde cevaplandırıldığı belirtilmiştir²³.

Mekteb-i Mülkiyeden mezun olan öğrenciler önemli devlet kademelerinde istihdam edilerek, devlete bağlı donanımlı yöneticiler yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Bu dönemde Mektebi-i Mülkiye kadar önemli bir girişim daha II. Abdülhamit tarafından hayata geçirilen Aşiret Mektepleriydi. Aşiret mektepleri, Maarif Nezaretine bağlı halka açık bir eğitim kurumu olmayıp Arap aşiretlerine mensup çocukların daha sonra da diğer aşiretlerin çocuklarının kabul edilmeye başlandığı saraya bağlı eğitim müessesesidir. Bu mektebin amacı, aşiret reislerinin çocuklarını İstanbul'da sarayın nezareti altında bir okulda toplayarak onlara Türkçe öğretmek, eğitim ve öğretimlerini sağlamak, aynı zamanda Hilafete, Saltanata, Devlet-i Aliye'ye sadakatlerini arttırmaktır. II. Abdülhamit aşiret yapısının hâkim olduğu bölgelerde aşiret reisleriyle merkez arasında bağ kurmaya çalışmıştır. Böylece mektepte okuyan çocukların Türkçe öğrenerek Osmanlı kültürünü ve Osmanlılık şuurunu benimsemeleri hedeflenmiştir. Mektebin kuruluşunun diğer bir sebebi de dindir. II. Abdülhamit içte ve dışta İslamcı bir siyaset takip ederek halife ve hilafet makamı etrafında İslam birliğini kurmak istemiştir. Bu mektepte okutulacak çocuklar Hilafet makamına ısındırılarak Avrupalıların yaymaya çalıştıkları milliyetçilik akımının tesiri azaltılmaya çalışılmıştır²⁴.

Aşiret mektebinde öğrenim gören öğrencilerin Mekteb-i Mülkiyede de tahsil gördüklerini tespit etmekteyiz. 1897 tarihli belgede mektebi mülkiyeden mezun olan aşiret mektebi öğrencilerinin beş yüz kuruş maaşla memleketlerinde istihdam edilmelerine karar verilmiştir. Aşiret mektebinden ayrılmış mektebi mülkiyede eğitim alan kişilerden vali maiyetinde istihdam edilmesi gereken ancak henüz bir yere tayin olunmayanların belirlenip bunların uygun yerlerde görevlendirilmeleri hususunda girişimde bulunulmuştur. 1901 tarihli belge, henüz daha boşta olan sekiz kişinin üç yüz kuruş maaşla Suriye, Diyarbakır vilayetleriyle Kudüs-ü Şerif, Bingazi ve Asir mutasarrıflığında görevlendirildiğini belirtmiştir²⁵.

Mektebi Mülkiye Aşiret sınıfından mezun olan kişilerin istihdam edildikleri yerlerde aldıkları maaş hususunda net bir miktar belirlenmemiştir. 1897 tarihli belge Aşiret mektebinden mezun olduktan sonra Mektebi Harbiye ya da Mektebi Mülkiyeden mezun olan kişiler genel olarak beşer yüz kuruş maaşla memleketlerindeki devlet dairelerinde istihdam edilirken bunlara padişah tarafından ayrıca onar lira hediye verildiğinden bahsetmiştir²⁶. 1904 tarihli belge ise Mektebi Mülkiye Aşiret mektebinden uzun süre önce mezun olan kişilerin de kendi memleketlerinde memur olarak uygun dairelerde görevlendirildikleri ve üçer yüz ellişer kuruş maaşla göreve başladıkları da belirtilmiştir²⁷.

Mekteb-i Mülkiyeden mezun olan öğrencilerin yukarıda da değindiğimiz gibi başta kaymakamlık olmak üzere değişik devlet kademelerinde görev aldığı ya da bu tür talepleri olduğunu belgelerden tespit ediyoruz. 1904 tarihli belgede mektebi mülkiyeden mezun olan Hüseyin Bey'in

²² BOA, DH.MKT 2544/163 Tarih:(H.1319/ M.1901), DH.MKT: 1928/98 Tarih: (H.1309/M.1891)

²³ BOA, A.DVN.MKL 38/8 Tarih: (H.1314/M.1896)

²⁴ Bayram Kodaman, " Aşiret Mekteb-i Hümayunu ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.4, s.9-10, İstanbul, 1991

²⁵ BOA, DH.MKT 2549/79 Tarih: (H.1319/M.1901)

²⁶ BAO, İ.HUS 63/50 Tarih: (H.1315/M.1897)

²⁷ BOA, BEO 4707/353016 Tarih: (H.1340/M.1921)

beş yüz kuruş maaşla İstişare Odasına tayin edildiği belirtilmiştir²⁸. 1921 tarihli belgede ise idari görevlendirmenin dışında farklı bir alanda çalışma isteği olunduğu görülmektedir. Maarif Nezaretinden Adliye Nezaretine yazılan tebligatta Mektebi Mülkiye mezunu olan kişinin mahkemede dava vekâletinde avukat olarak çalışma talebinde bulunduğu tespit edilmektedir. Ancak bu talebin nasıl sonuçlandığı hakkında belgede açıklayıcı bilgi bulunmamaktadır²⁹.

1899 tarihli belgede de Mektebi mülkiyeden mezun olan Reşid Bey Şehremaneti ve Zabtiye Nezaretinde münasip bir pozisyonda çalışmak istediğini belirtmiş, bu isteği değerlendirilerek Reşid Bey'in Dersaadette kalması, uygun bir kaymakamlık olursa oraya gönderilmesi ve terfisi hususunda yardımcı olunacağı belirtilmiştir³⁰.

1910 tarihli belgede ise Mekteb-i Mülkiyeden mezun olan Cevad Efendinin mezun olduktan sonra gönderildiği memuriyette yaşlı ve rahatsız olması hasebiyle hizmete devam edemeyeceğini belirtmiştir. Dâhiliye Nezaretince kendisine uygun bir memuriyetin verilmesini talep ederken, kendisine ve çalışma koşullarına uygun olacağını düşündüğü bir mektepte istihdam edilmesi talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine bir mektebe yerleştirilebileceği, ancak bu mektepte hocalık yapmak için birinci derecede bir diploması olamadığı için edebiyat hususunda çalışarak bu konuda ihtisas eylediği ve gerekli çabayı gösterdiği belirtilmiştir³¹. Bu belge bize yaş, eğitim ve kabiliyet gibi özelliklerin Mülkiye mezunlarının istihdamında etkili faktörler olduğunu göstermektedir.

Osmanlı Devletine bağlı birçok kurumda görev yaptığını tespit ettiğimiz mülkiye mezunlarının yukarıda verdiğimiz örneklerde de görüldüğü üzere farklı kurumlarda görevlendirildiğini ya da istedikleri bir kuruma gönderilme talepleri olduğunu tespit etmekteyiz. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Mülkiye Mezunları Osmanlı Devleti'nde farklı kademede devlet dairelerinde görevlendirilseler bile öncelikli olarak mezun olanların kaymakamlık biriminde istihdam edildiği görülmektedir. Ülkenin pek çok yerindeki kaymakamlıklara Mülkiye Mezunları gönderilmişti. Bu durumla alakalı birçok örnekte mevcuttur. Mesela, 1916 tarihinde Mamuretü'l-Aziz vilayeti Çemişgezek kaymakamlığına Mülkiye-i mektebi mezunlarından Hakkı Efendi tayin edilmiştir³². Yine 1907 yılında Siverek Kazası kaymakamlığına Diyarbakır Vilayeti maiyetinde görevini tamamlamış Mekteb-i Mülkiye mezunlarından Kadri Efendi Kaymakam olarak atanmıştır³³. Yine Van vilayeti Karçıkan kazası kaymakamlığı için Mekteb-i Mülkiyeden mezun olan birinin gönderilmesi hususunda girişimler olmuştur. Burada görev yapan kaymakam Hasan Efendi'nin kaymakamlık görevini tamamıyla yerine getiremediği, kazanın ihtiyacı olan şeyleri dahi istemekten aciz olduğu belirtilmiştir. Bu amaçla Mekteb-i Mülkiye idadi kısmını yüksek dereceyle bitiren ve idarecilik alanında yetenekli olan Mehmet Kemal Bey'in Van vilayeti Karçıran kazasına kaymakam olarak gönderilmesine karar verilmiştir³⁴. 1892 yılında Ahmet Hamdi Efendi Mekteb-i Mülkiyeden mezun olduktan sonra üç sene müddetle görevlendirildiği merkez kaymakamlıktan beş yüz kuruş maaşla geçinemediği için bir kaza kaymakamlığına tayinini istemiş, ancak üç sene müddetle Halep vilayet kaymakamlığındaki görev bitmeden bu talebinin onaylamayacağı belirtilmiştir³⁵.

Mülkiye Mezunlarının kaymakamlığa gönderilmeden önce üç sene zarfında memur olarak görev aldıklarına daha önce değinmiştik. Kaymakamlık hususunda da özellikle Mülkiye Mezunlarının kaza kaymakamlığına gönderildiği belirtilmiştir³⁶. Bu sebeple özellikle maiyyet³⁷ memuru olarak göreve başlayan mülkiye mezunları söz konusudur. 1909 yılında mektebi

²⁸ BOA, BEO 2453/183909 Tarih: (H.1322/M.1904)

²⁹ BOA, BEO 4707/353016 Tarih: (H.1340/M.1921)

³⁰ BOA, DH.MKT 2311/56 Tarih: (H.1317/M.1899)

³¹ BOA, MF.MKT 1154/1 Tarih : (H.1328/M.1910)

³² BOA, A.MKT.MHM 679/24 Tarih: (H.1314/M.1896)

³³ BOA, BEO 3240/242989 Tarih: (H.1325/M.1907)

³⁴ BOA, İ.DH 1350/12 Tarih: (H.1315/M.1897)

³⁵ BOA, DH.MKT 47/7 Tarih: (H.1315/M. 1897)

³⁶ BOA, 3237/242720 Tarih: (H.1325/M. 1907)

³⁷ Osmanlı Devletinde yüksek makamlı bir devlet memurunun yanında görev yapan resmî memur.

Mülkiyeden mezun olan birçok kişi maiyyet memuru olarak göreve başlamıştır. Nezaret komisyonunca vilayetlerde görev alacak kişilerin beş yüz kuruş maaşla göreve başlaması uygun bulunmuştur. Ancak Selanik, İstanbul, Cezayir-i Bahri Sefid, Aydın, Suriye, Karasi'ye gönderilen memurların farklı maaşlar aldığı tespit edilmektedir. Selanik'te görev alan memura dört yüz yirmi beş kuruş, Cezayir'de beş yüz yirmi beş kuruş, Aydın'da üç yüz kuruş, Suriye'de bin seksen kuruş, Karasi'de yüz kırk beş kuruş maaş tahsis edildiği görülmektedir³⁸. Yine mekteb-i mülkiye mezunu İsmail Bahri Efendinin beş yüz kuruş maaş tahsil edilerek göreve başladığı, bu maaşın yüzde beşinin de Bab-ı Aliye gönderildiği belirtilmiştir³⁹. Mektebi Mülkiye mezunlarından Safa Efendi'nin Adana vilayeti maiyyet memurluğuna gönderildiği ve beş yüz kuruş maaş tahsil edildiği yine tespit edilenler arasındadır⁴⁰.

Maiyyet memurluğu dışında farklı istihdam yerleri olan kişiler olduğunu belirtmiştik. 1898 tarihli belgede Mekteb-i Mülkiye mezunlarından Mahmud Münir Bey'in bin beş yüz kuruş maaşla Hariciye Nezareti Mektubi Kalemünde görevlendirilmesi uygun görülmüştür⁴¹. Bazı kurumlarda mezun olan mülkiyeliler direkt görevlendirildiği gibi kimi zaman kişilerin talebi üzerine de görevlendirmeler söz konusu olmuştur. Mülkiye Mezunları Ahmet Raşit Efendi de Meclisi Maarif Kalemünde istihdam edilme talebi olmuştur. Bu talep değerlendirmeye alınmış, bu kişinin Mülkiyeden mezun olup henüz daha herhangi bir yerde görevlendirilmediği bu sebeple Ahmet Raşit Efendinin Meclis-i Maarif Kalemünde boş bulunan bir kademedede istihdam edilmesi uygun bulunmuştur⁴². Mezunların istedikleri devlet dairelerinde istihdam edilmeleri hususundaki taleplerle sık karşılaşmıştır. 1890 tarihli belgede de Mektebi Mülkiye mezunu Mehmet Hamdi Efendi tarafından verilen arzualde Çorlu Mal Müdürü Muavinliğine tayin isteği olduğu belirtilmiştir⁴³.

Belgelerden tespit edildiği kadarıyla farklı bir görevde istihdam edilen mülkiye memurlarının yer değiştirme talepleri oldukça fazla olmuştur. Mümkün oldukça istedikleri devlet dairelerinde eleman ihtiyacı olduğu sürece bu istekleri gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. 1902 tarihli belgede de Erzurum vilayetinde memur olarak görev yapan Faik Beyin Tahriratu Hariciye Kalemünde görevlendirildiği bu atamanın da kişinin talebi üzerine olduğu belirtilmiştir⁴⁴. Mülkiye mezunu olup devlet bankasında da istihdam edilenler olmuştur. Mülkiyeden mezun Ömer Lütfi Beyin Ziraat Bankasında memur olduğu ve maaşının bin kuruşa çıkarıldığına dair belge bunun en güzel örneğidir⁴⁵.

Farklı mesleklerde birçok mülkiye mezunu vardır. Bunlardan birisi Turuk ve Meabir yani günümüzdeki devlet demir yollarında istihdam edilen mülkiye mezunlarıydı. 1887 tarihli belgede Mektebi Mülkiyeden mezuniyet belgesi alan ve kendilerine uygun bir devlet dairesinde çalıştırılmayı bekleyen kişiler arasında özellikle merkez devlet dairelerinde çalıştırılmayı bekleyen kişilerin yirmi kuruş maaşla bir sene Vali ve Mutasarrıf maiyyetinde istihdam edilecekleri bir kaymakamlığa tayini uygun görülmüştür. İstedikleri Memuriyete tayin olmak isteyenlerin uygun bir idari birim ve maaşla istihdam edileceği belirtilmiştir. Turuk ve Meabir idaresi kalemünde çalışmak isteyen kişiler mektebi mülkiyeden şahadetname almış olması koşuluyla altı yüz kuruş maaşla görevlendirileceği belirtilmiş, maaş ve diğer işlemlerin Maarif Nezareti tarafından verilmesi uygun bulunmuştur⁴⁶.

³⁸ BOA, DH.MUİ 7/47 Tarih: (H.1327/1909)

³⁹ BOA, DH.MKT 2549/79 Tarih: (H.1324/M.1906)

⁴⁰ BOA, DH.MKT 1050/41 Tarih: (H.1323/M.1905)

⁴¹ BOA, İ.HR 359/26 Tarih: (H.1316/M.1898)

⁴² BOA, DH.MKT 1684/17 Tarih: (H.1307/M.1889), BOA, DH.MKT 1697/65 Tarih: (H.1307/M.1889)

⁴³ BOA, DH.MKT 1796/79 Tarih: (H.1308/M.1890)

⁴⁴ BOA, Y.MTYV 235/141 Tarih: (H.1320/M.1902)

⁴⁵ BOA, BEO 1085/81303 Tarih: (H.1315/M.1897)

⁴⁶ BOA, DH.MKT 1467/109 Tarih: (H.1305/M.1887)

Mekteb-i Mülkiyeden mezun olduktan sonra görevlendirildikleri idari birimlerde istihdam edilen kişilerin yerlerinden memnun oldukları takdirde yer değişikliği talebi olmadığı ve görevli oldukları yerlerde ihtiyaç duyulması halinde görevlerine devam ettikleri tespit edilmiştir. Mekteb-i Mülkiye mezunu olan Nureddin Bey'de mezun olduktan sonra altı yüz kuruş maaşla Sadaret Mektubi Kalemde çalışmaya başlamış, bu kalemde ihtiyaç duyulduğu için görevine devam edeceği belirtilmiştir⁴⁷. Yine Mektebi Mülkiyeden mezun olduktan sonra Mektubi Kalemde istihdam edilen Şevki Efendinin bulunduğu idari birimde istihdam edileceği yerinin değiştirilmeyeceği belirtilmiştir⁴⁸.

Mektebi Mülkiye memurlarının istihdam edildikleri yerler ve görevleri dışında, görevden alınmaları ya da haklarında yapılacak şikâyetlerin değerlendirilmesi açısından bir komisyon oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu komisyon Kamil Bey'in başkanlığında oluşturulmuş, komisyon azalığına Tahir Bey getirilmiş, komisyon azalığı baş takibatta Galip Bey olup bu kişilere bin ikişer yüz kuruş tahsis edilmesi ve bu maaşın hazineinden tahsil edilmesine karar verilmiştir⁴⁹. Oluşturulan bu komisyon kişilerin görev aldıkları devlet kademelerinde başıboş ve liyakatsiz hareketlerde bulunmalarını önlemeyi başardığı gibi, bu kişiler hakkındaki şikâyetleri belirleyerek ortaya çıkabilecek olumsuzlukları önlemeyi başarması açısından oldukça önem arz etmektedir.

Mülkiye Mezunlarının buldukları yerlerde ve devlet dairelerinde haklarında şikâyetler olabilmektedir. Örneğin, Ayaş kazasında halktan iki katı vergi alındığı bu durumun Ankara vilayeti kaymakamlığına bildirildiği ve bölgenin kaymakamlığını yapan İsmail Beyin görevden alındığı belirtilmiştir. Yine Kalacık kaymakamı Sami Bey de yalan beyanda bulunması sebebiyle incelemeye alınmış, Sami bey Ayaş ve Avanos kaymakamlığına, Cemil Beyde Kalacık kaymakamlığına getirilmiştir. Daha sonraki bir kararla Avanos kaymakamlığına mülkiye mezunu İbrahim Beyin getirilmesi uygun bulunmuştur⁵⁰. Bu dönemde Osmanlı Devletindeki bazı Mal memurları ile Mülkiye memurlarının uygunsuz davranışlarından ötürü şikâyetler çokça olmuştur. 1902 tarihli bir belgede de mülkiye memurlarının uygunsuz davranışlarından ötürü imzasız bir ihbar mektubu gönderilmiştir⁵¹.

Mülkiye memurlarının görev aldıkları devlet dairelerinde işledikleri suçlar ya da haklarında yapılacak şikâyetlerden dolayı görevlerinden alınabilirlerdi. Ancak memurların görevden azl olunmaları hususu da meclis kararıyla gerçekleştirilebilirdi. Bu düzenlemede memurun görevden alınması işi başlangıçta çalıştığı devlet dairesi tarafından gerçekleştirilirken daha sonra bu durumun şurayı devlet tarafından uygun görülmediği belirtilerek, bir memurun görevden alınma işi çalıştığı daireye değil direkt devlet tarafından olacağı belirtilmiştir. Tabi bu süreçte dikkat edilmesi gereken nokta boşalan kadroya yeni bir memurun atanması işiydi. Zaten herhangi bir devlet memurunun görevden alınmasına sebebiyet verecek bir suç işlendiği takdirde görevinden azl edilmesi kolay olmamıştır. Ya memur bulunduğu devlet dairesinden istifa etmiş, ya çalıştığı kurumda uygun gösterilebilecek bir sebep dolayısıyla görevden alabilmiş ya da görev yeri değiştirilmiştir⁵². Önemli devlet kademelerinde yer alan Mülkiye mezunlarının bir kısmı örneklerde de görüleceği üzere görevlerini layıkıyla yerine getirirken bir kısmı ise görevini kötüye kullanabilmiştir. Ancak devlet bu konuda özellikle de denetleme hususunda titiz davranmış ve gerekli tedbirleri almıştır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti Tanzimat süreciyle beraber özellikle yönetici olarak istihdam ettiği kişiler hususunda bazı eksik yönleri tespit etmiş, bu alanla ilgili eksikliklerini gidermek amacıyla Mülkiye Mektebini açmıştır. Mülkiye Mektebi bu süreçte açılan önemli bir eğitim kurumudur. Çünkü

⁴⁷ BOA, DH.MKT 1618/115 Tarih: (H.1306/M.1888)

⁴⁸ BOA, DH.MKT 1829/70 Tarih: (H.1308/M.1890)

⁴⁹ BOA, DH.MTV 33/62 Tarih: (H.1331/M.1912)

⁵⁰ BOA, DH.MKT 830/46 Tarih: (H.1321/M.1903)

⁵¹ BOA, TFR.IM 1/23 Tarih: (H.1320/M.1902)

⁵² BOA, DH.MUİ 44/14 Tarih: (H.1327/M.1909)

Osmanlı Devletinde önemli devlet kademelerinde çalışan yöneticilerin bilgi ve tecrübe bakımından eksiklikleri olduğu gibi görevlerini kötüye kullanma girişimleri de sık yaşanır olmuştur. Artık devlete bağlılığından şüphe edilmeyecek, iyi bir eğitim almış, görev aldığı yerde iyi bir yönetici olabilme vasfına sahip bireyler yetiştirilmesi açılan bu okul sayesinde gerçekleşebilecekti.

Mekteb-i mülkiyeden mezun olan kişilerin istihdam edilme süreçleri de kural ve intizamlara bağlı kalınarak gerçekleşmiştir. Her mezun hemen önemli devlet kademelerine getirilmemiştir. Öncelikli olarak belirli bir süre acemiliğini atması ve işi daha iyi öğrenmesi açısından daha alt birimlerde görevlendirilmişlerdir. Belli bir süre sonra ise başta kaymakamlık olmak üzere birçok devlet kademesinde görev alabilmişlerdir. Tabii görev almaları için belirlenen yaş sınırı kadar alacakları maaş miktarı da değişmiştir. Tespit edildiği kadarıyla Mülkiye Mezunlarının istihdam alanları oldukça geniştir. Maarif Kalemî, Hariciye Kalemî, Mal Müdürü Muavinliği, Bankacılık, Avukatlık gibi alanlarda istihdam edilen ya da istihdam edilme talepleri bulunan mülkiye mezunları artık herhangi bir kaymakamlığa gönderilip orada uzun süre görevde kalmayabiliyordu. Mülkiyelilerin istediği bir kurumda istihdam edilme talepleri zamanla çoğalmaya başlamıştır. Bundan ötürü hangi kurumda görev aldıkları ne kadar maaş aldıkları kadar buldukları görev yerinden başka bir yere görevlendirilmeleri meselesi gibi durumlar için yeni bir birim daha tesis edilmiştir. Bu doğrultuda açılan Mekteb-i Mülkiye Komisyonu, Mülkiye mezunlarının istihdamı hususundaki işlemleri yakından takip etmiştir.

İyi birer yönetici olmaları için yetiştirilip önemli devlet kademelerinde istihdam edilen mülkiye mezunlarının bazen görev aldıkları yerlerde uygun olmayan davranışlarda bulunmaları ya da yöneticilik konusunda eksikliklerinin olması durumunda haklarında şikâyetler de olmuştur. Böyle durumlar karşısında Osmanlı Devleti, gerekli önlemleri alıp kişileri cezalandırmış ya da görev yerlerini değiştirmiştir.

KAYNAKÇA

Tetkik Eserler

- Aslan, Seyfettin – Yılmaz, Abdullah; “ Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı ve Düşüncesinin Değişimi “, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.2, S.1, 2001
- Akpolat, Yıldız , Mekteb-i Mülkiye ve Mülkiyeliler, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S.45, 2010
- Akyıldız, Ali , “Mekteb-i Mülkiye “, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul, 2016
- Baskıcı, Murat, Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihad ve Teavün Cemiyeti Nizamnamesi, *Mülkiye Dergisi*, C.39, S.4, 2015
- Findley, Carter V. (Ç Ercan Ertürk), *Osmanlı İmparatorluğunda Bürokratik Reform 1789-1922*, İstanbul, 2019
- Findley, Carter V. (Ç.Gül Çağalı Güven), *Kalemîyeden Mülkiyeye*, İstanbul, 2020
- Güler, Tahsin, Osmanlı'da Siyaset ve Bürokrasi İlişkilerinin Tarihi Seyri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.19, S.4, 2014
- İnalcık, Halil vd. , *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C.2, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2004
- Kodaman, Bayram, “ Aşiret Mekteb-i Hümayunu “, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul, 1991
- Kurtdaş, M.Çağlar, Osmanlı Modernleşme Sürecinde Aydınlar ve Bürokrasinin Rolü, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.29, S.1, 2019
- Serin, Necdet, Mekteb-i Mülkiyeden Siyasal Bilgiler Fakültesine, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.40, S.1, 1985

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- BOA, A.DVN.MKL 38/8 Tarih: H.1314 (M.1896)
BOA, A.MKT.MHM 679/24 Tarih: H.1314 (M.1896)
BOA, BEO 2459/184361 Tarih: H.1322 (M.1904)
BOA, BEO 2453/183909 Tarih: H.1322 (M.1904)
BOA, BEO 4707/353016 Tarih: H.1340 (M.1921)
BOA, BEO 3240/242989 Tarih: H.1325 (M.1907)
BOA, BEO 3237/242720 Tarih: H.1325 (M.1907)
BOA, BEO 1085/81303 Tarih: H.1315 (M.1897)
BOA, DH.HMŞ 30/59 Tarih: H.1332 (M.1914)
BOA, DH.MKT 1926/46 Tarih: H.1309 (M.1891)
BOA, DH.MKT 1922/75 Tarih: H.1309 (M.1891)
BOA, DH.MKT 2544/163 Tarih: H. 1319 (M. 1901)
BOA, DH.MKT 1928/98 Tarih: H.1309 (M.1891)
BOA, DH.MKT 2549/79 Tarih: H. 1319 (M.1901)
BOA, DH.MKT 2311/56 Tarih: H.1317 (M.1899)
BOA, DH.MKT 47/7 Tarih: H.1310 (M.1892)
BOA, DH.MKT 2549/79 Tarih: H.1319 (M.1901)
BOA, DH.MKT 1050/41 Tarih: H.1323 (M.1905)
BOA, DH.MKT 1684/17 Tarih: 1307 (M.1889)
BOA, DH.MKT 1697/65 Tarih: H.1307 (M.1889)
BOA, DH.MKT 1467/109 Tarih: H.1305 (M.1887)
BOA, DH.MKT 1618/115 Tarih: H.1306 (M.1888)
BOA, DH.MKT 1829/70 Tarih: H.1308 (M.1890)
BOA, DH.MKT 830/46 Tarih: H.1321 (M.1903)
BOA, DH.MTV 33/62 Tarih: H.1330 (M.1912)
BOA, DH.MUI 44/14 Tarih: H. 1327 (M.1909)
BOA, DH.MUI 7/47 Tarih: H.1327 (M.1909)
BOA, DH.MUI 124/8 Tarih: H.1328 (M.1910)
BOA, İ.DH 1462/23 Tarih: H.1325 (M.1907)
BOA, İ.DH 1350/12 Tarih: H.1315 (M.1897)
BOA, İ.HUS 63/102 Tarih: H. 1315 (M.1897)
BAO, İ.HUS 63/50 Tarih: H.1315 (M.1897)
BOA, İ.HR 359/26 Tarih: H.1316 (M.1898)
BOA, MF.MKT 245/52 Tarih: H.1312 (M.1894)
BOA, MF.MKT 1162/43 Tarih: H.1328 (M.1910)
BOA, MF.MKT 108/126 Tarih: H.1306 (M.1888)
BOA, TFR.IM 1/23 Tarih: H.1320 (M.1902)
BOA, Y.MTYV 235/141 Tarih: H. 1320 (M.1902)